

**TÉR ÉS MOZGÁS ÖSSZEFÜGGÉSEINEK
ELMÉLETI ÉS KÍSÉRLETI VIZSGÁLATA,
GYAKORLATI ALKALMAZÁSA
AZ ÉPÍTÉSZKÉPZÉSben**

SEBESTÉNY FERENC
DLA ÉRTEKEZÉS
T É Z I S E K

2012 PTE PMMK
Breuer Marcell
Doktori Iskola

PTE – PMMK – Breuer Marcell Doktori Iskola

DLA értekezés tézisei
Sebestény Ferenc - 2012

TÉR ÉS MOZGÁS ÖSSZEFÜGGÉSEINEK ELMÉLETI ÉS KÍSÉRLETI VIZSGÁLATA, GYAKORLATI ALKALMAZÁSA AZ ÉPÍTÉSZKÉPZÉSBEN

BEVEZETÉS

Amikor 2001 februárjában a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán elindítottam „Tér és mozgás” című kurzusomat, az a szándék vezérelt, hogy az építészeti tervezés területén, valamint a kortárs színházi világban szerzett tapasztalataimat és alkotói élményeimet egy új szemléletű, elméleti és gyakorlati alapokon nyugvó oktatási tematikában bontakoztassam ki. Igazolni akartam meggyőződésemet, hogy a mozgástanulmányokon és a térérzékelés vizsgálatán alapuló térkísérletek során szerzett személyes tapasztalatok, az új szemléletű tervezési feladatok, a társművészetek és művészek kapcsolódása révén kialakuló impulzív alkotói közeg, a hagyományos és digitális technikák kombinációi inspirálóan hatnak majd a hallgatókra, felszabadítják kreativitásukat, fejlesztik asszociációs és absztrakciós készségüket, végső soron pedig segítséget nyújtanak egy összetettebb, nyitottabb építészkutatói karakter kifejlődésében.

Az eltelt tíz év alatt ez a téma – a tantárgy eredményessége mellett – az oktatás keretein kívül is bizonyította létjogosultságát. A mozgás és tér viszonyának vizsgálata elméleti kutatásterületemmé vált, a térkísérletek továbbfejlesztésére pedig kortárs színházi környezetben nyílt lehetőségem, ahol neves rendezők, koreográfusok, táncosok, képzőművészek, látványtervezők, videó- és filmművészek voltak alkotótársaim. Számos hazai és külföldi táncelőadás, nemzetközi workshop, kiállítás és konferencia született e munka nyomán. E kutató- és alkotómunka egyik fontos állomásának tekinthető a Gaál Mariann koreográfussal közösen létrehozott előadás, mely a Pécsi Balett társulatának közreműködésével 2011. május 17-én Budapesten, a Nemzeti Táncszínházban „Haláltánc-variációk” címmel került bemutatásra. A színpadi tér és a tánc viszonyát, valamint a mozdulat terének megragadását és kivetülését elemző színházi kísérlet összegzi és újszerű eszközökkel mutatja be az elméleti kutatások és művészeti kísérletek eredményeit.

E komplex terművészeti megközelítés további kifejtésére vállalkoztam a 2012. évi Velencei Építészeti Biennálé magyar pavilonjába tervezett „központi modell” megalkotásával, melyben a tér változását a mozgás, a színházi akció modulálja.

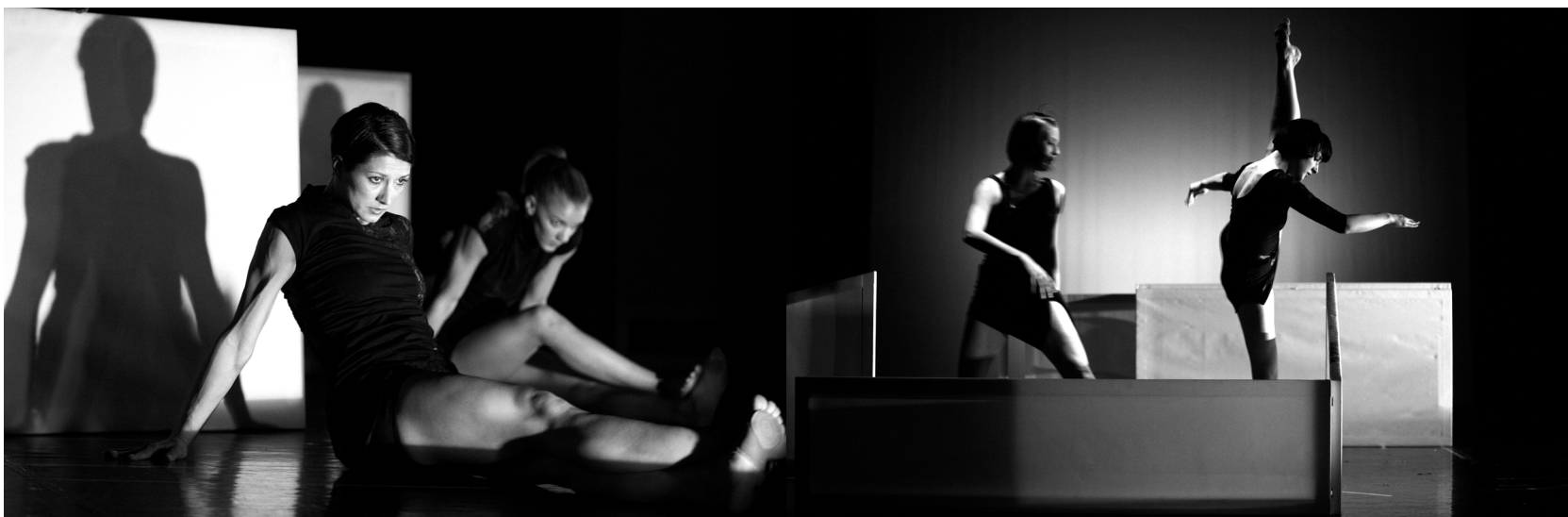
Értekezésemben először az építészeti és táncélméleti előzményeket mutatom be, majd összegyűjtöm és rendszerezem az alkotásokat és eredményeket, melyek az oktatási és színházi tevékenységek során születtek. Ismertetem azokat a tantárgyprogramokat és konkrét feladatokat, melyek – illeszkedve a Rajzi és Formaismereti Tanszék szemléletében és szerkezetében is megújult oktatási tantervébe – az építészeti képzés korszerű megközelítése felé mutatnak, majd a mestermunkán keresztül prezentálom a hallgatói térgyakorlatokon, színházi térkísérleteken átívelő, és a végleges előadás térkonceptiójában kiteljesedő oktatói-alkotói folyamatot. Téziseimet a tér és mozgás összefüggéseit vizsgáló kísérletek, valamint ezek oktatásban és színházi gyakorlatban kifejtett hatásai kapcsán fogalmazom meg. Összegzésemben a tanulságokat és jövőbeli lehetőségeket mérlegelem.

Kollázs: Sebestény Ferenc (2011). A Pécsi Balett Liszt előadásának színpadterve. Számítógépes virtuális tér, render, fotómontázs.

TÉZISEK

1. A térérzet, az észlelés rendkívül összetett pszichológiai folyamatok eredménye, melyekben az érzékszervek fiziológiai jelzésmechanizmusai mellett sok tanult reakció, tapasztalat is szerepet játszik – s mint azt a kutatások, kísérleti tapasztalatok alátámasztják –, ezek a tanult tényezők egyszersmind fejleszthetők is. Valóságos térszituációk megtapasztalása, pszichés és vizuális elemzése – vagyis tudatos megélése – segíti a tervezői gondolkodást, a térformálás elméleti és gyakorlati folyamatát. A megismert térhelyzetek, arányok, méretek, formák által keltett esztétikai és lelki hatások – egy konkrét tervezési feladat során mint ismert és szándékolt végeredmények – újra előhívhatók. Az értekezés egyik alapvető megállapítása, hogy a tér érzékelésének tanult és fejleszthető összetevői célirányos térkísérleti feladatok révén tudatossá tehetőek, mint tapasztalat részévé válnak az alkotó eszköztárának, a térformálás folyamatában könnyen előhívhatóak és alkalmazhatóak lesznek.
2. Megközelítésemben a mozgás egyfelől a tér megismerésének és megéléseinek legfőbb eszköze, másfelől a téralkotás inspirációja. A térkísérletek építészoktatásban történő alkalmazása épp azt az egyéni – megtapasztaláson alapuló – belső (tér)érzetet hivatott fejleszteni, mely a tervezés során alkalmazott absztrakció alapja kell legyen. A különböző térformák, a valósággal azonos léptékű téri helyzetek vizuális és pszichés hatásainak tényleges átélése, elemzése és tudatossá tétele az alapja a bemutatott alkotómódszernek és oktatási metodikának. E kutatási, oktatási és alkotói módszer központi eleme a mozgás-alapú térelemzési és térformálási megközelítés. Míg a mozgásban feltáruló tér a személyesség és mélyebb átélés élményét nyújtja, a mozgás inspirálta téralkotás épp a belülről átélt mozdulat tapasztalataiból (pszichés érzeteiből) építkezik.
3. A tánc, a tudatos (értsd: koordinált és kontrollált) mozgásformák intenzív térorientációt és téri érzékenységet fejlesztenek ki a művészekben. Számukra a tér belső megközelítésű, a koordináció középpontja az én. A kezdő építész a térre kívülről tekint, lassú folyamat – és ebben gyakran magára is marad – míg a tér belső megéléseinek fontosságára és mikéntjére ráébred. Ez a felismerés motivált, hogy kísérletet tegyenek egy új módszer egyetemi oktatási körülmények közötti kipróbálására, tantárgyba építésére. A belső tér létezésének megtapasztalása, formálásának öröme erős alkotói motivációt hoz a felszínre. A téralkotási feladatokban a mozgásnak, táncnak inspirációként való alkalmazása merészebb asszociációs gondolkodáshoz, a funkciószámáktól és a technológiai kényszerektől időlegesen elszakadni képes, gazdagabb és felszabadultabb alkotói karakter kialakulásához járul hozzá.

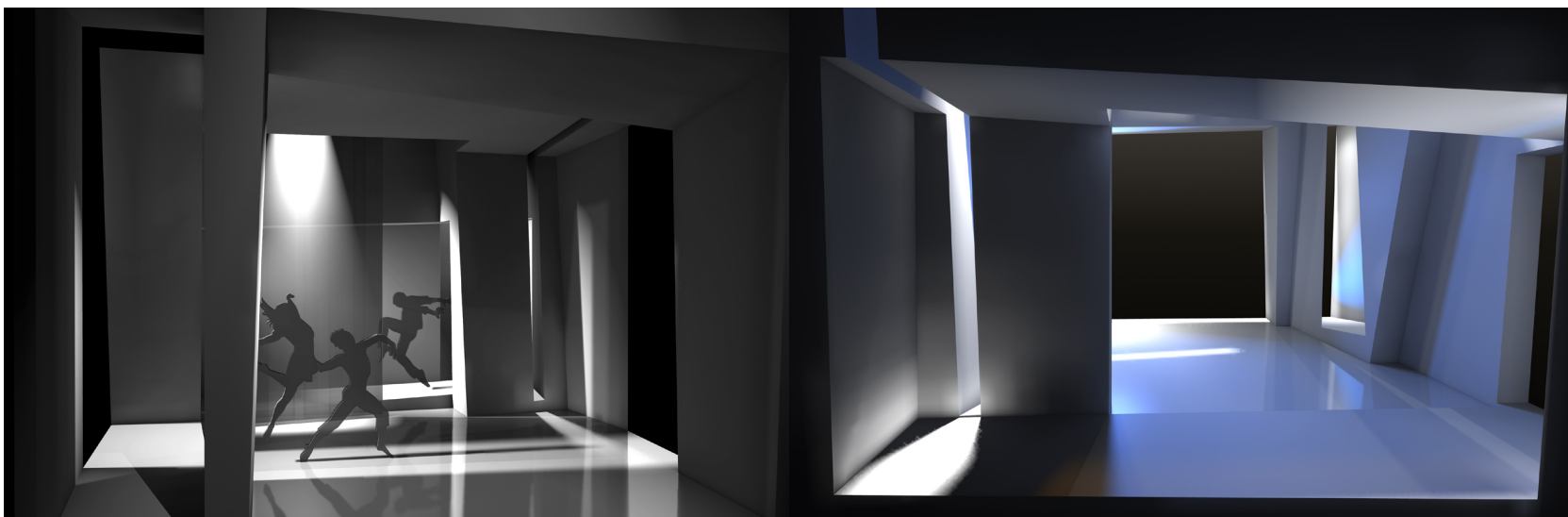

Liszt: **Haláltánc-variációk** - Részlet az előadásból, előadják a Pécsi Balett táncosai, koreográfia: Gaál Mariann, tér: Sebestény Ferenc, fotó: Dusa Gábor (2011)

4. A (tánc)mozdulat teret formál, mely – az értelmezés függvényében – nemcsak a test határfelületei által bejárt volument jelenti, hanem kiterjed a testen túl – a gesztusok, a tekintet, a jelenlét irányított energiái révén – határozott távolságokra, vagy akár a végtelen, kiterjesztett térbe. Ezek a mozdulatdimenziók egy táncos számára belső tapasztalásokhoz kapcsolt absztrakt fogalmak, melyek intenzitása, „nagysága”, iránya, stb. tényleges kinesztéziás érzetekhez is kötődnek. Valós térformába vetítésük révén azonban megragadhatóvá, konstruálhatóvá tehető. A mozdulat terének megragadása és láttatása, az áramló, folyamatosan változó, eltérő struktúrákat, méreteket felvenni képes térszerkezet fizikai megjelenítése, anyaggá, síkká, tömeggé, s a közöttük lévő intervallummá transzformálása különleges „építészeti” feladat. A bemutatott, színházi és építészeti térkísérletekre alapozott alkotói módszer, a mozgás által generált absztrakt térformák létrehozását és valós idejű konstruálását teszi lehetővé.

5. A tér és mozgás egyenrangúságára, viszonyításaira épülő színpadi térkonceptióban a táncos az egyik pillanatban saját érzeteiből kibontott belső terét terjeszti ki a külső térstruktúrára, amint mozdulatai által aktívan alakítja és formálja azt, a következőben szenzitív, de inaktív „érzékelőként” fogja fel és veszi át a tér mozgását, energiaáramlását. Jelenléte és a térhez, akcióhoz való viszonya a színpadi térelemek semleges állapotából hirtelen vált át hangsúlyos, jelentéshordozó motívummá, majd újra neutrális közeggé. Ugyanez a kettős működés határozza meg a térszervezést is. A színpad alapvetően a belső lelki folyamatok téri kivetülése, de mint ilyen azonnal felruházódik a tér fizikai (építészeti) paramétereivel, működési szabályaival, érzékelési és észlelési tulajdonságaival, majd interaktív módon ismét visszahat a mozdulat terére, a belső lelki történésekre. Ez az oda-vissza hatás teremti meg a tér állandó aktivitását, jelentéshordozó szerepét.

6. Az ismertetett művészeti, elméleti és oktatói munka – legfőbb célkitűzésként – e két térművészeti ág között keres elemző és alkotó kapcsolatokat. Bár tevékenységét mindkettő a tér megformálásában fejti ki, időszemléleteik merőben eltérőek. A mozgás által generált tér kapcsán azonban tér és idő viszonyának egy speciális aspektusa ragadható meg. A mozdulat jelenidejűsége, pillanathoz való kötöttsége, valamint az építészet örökidejűségre való törekvése között feszülő paradoxon a közös alkotói közegben, a megszülető térben oldódhat fel, mely létrejöttének módjából fakadóan egyszerre hordozza mind a két lényegét. Az így konstruált tér az „itt és most”, és az időtlenség közti éles határon keresi egyensúlyát és fogalmazza meg önállóan is érvényes filozófiáját.

„Táncsal formált tér”: Sebestény Ferenc (2012). Velencei Építészeti Biennálé 2012. Magyar Pavilon, a „Központi modell” koncepcióterve. Számítógépes virtuális tér, render.

AZ ÉRTEKEZÉS HASZNOSÍTÁSA

Az értekezés oktatási és alkotói metodikát kínál tér és mozgás összefüggéseinek komplex vizsgálatához, összegzi a témával kapcsolatos elméleti és gyakorlati tapasztalatokat, elért eredményeket, megalapozva ezzel további lehetséges kutatási programok és művészeti produkciók létrehozását. Saját alkotótevékenységemet a térformálással kapcsolatos ösztönző megközelítések területén szeretném folytatni. Célom olyan oktatási és művészeti alkotócsoporthoz létrehozása, melyek a termőművészetekkel foglalkozó egyetemek, doktori iskolák, kortárs színházi és táncsoportok együttműködésére épülnek. Időszerű olyan kísérleti programok kidolgozása, melyek során a tér szemléletének, formálásának eltérő módjait ismerik meg és alkalmazzák a résztvevő (hazai és külföldi) diákok, felkért művészek. Az együttműködés során egymás alkotómódszereibe nyerhetnek bepillantást táncosok, építészek, szobrászok, koreográfusok, fény- és díszlettervezők, a tér megélésének és alakítási elveinek egyetemességére fókuszálva a figyelmet. Napjaink progresszív építészetének, szobrászatának, színház- és táncművészetének elemi belső igénye, hogy ezeket az érintkezési pontokat felderítse és beépítse saját szemléletébe, eszközrendszerébe. A közeledést segítő program ez, mely lebontja azokat a falakat, amelyek az oktatási és művészeti intézményrendszerünk átjárhatatlanságából, szemléletének merevségéből adódnak. A kommunikáció, megindulásával lehetőség nyílik a graduális és tanfolyam szintű oktatási programok mellett táncelőadások létrehozására, kiállítások és konferenciák szervezésére, illetve a tudományos és művészeti munkákat dokumentáló kiadványok, publikációk megjelentetésére.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉZISEIHEZ HASZNÁLT IRODALOM

- Arnheim, Rudolf (2004). *A vizuális élmény, Az alkotó látás pszichológiája*. Budapest: Aldus Kiadó. *Er.megj.:* (1974) *Art and Visual Perception. A Psychology of the Creative Eye*. Univ. of California Press
- Ferkai András. (2003). *Úr vagy megélt tér*. Budapest: Terc Kiadó
- Fügedi János. (1990). Mitikus mozdulatharmónia. *Táncművészet*, 15(3)
- Humphrey, Doris. (2000). *A koreografálás művészete*. Budapest: Planétás Kiadó. Eredeti megjelenés: (1959). *The Art of Making Dances*. Woodford, Ch. F. - Pollack, B. ed.
- Kepes György. (1979). *A látás nyelve*. Budapest: Gondolat Kiadó. Eredeti megjelenés: (1944). *Language of Vision*. Chicago: Paul Theobald and Co.
- Lábán Rudolf. (2008). *Koreográfia*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. Eredeti megjelenés: Rudolf von Laban. (1926). *Choreographie*. Erstes Heft. Jena: Eugen Deiderichs.
- Moholy-Nagy László. (1996). *Látás mozgásban*. Budapest: Műcsarnok - Intermedia. Eredeti megjelenés: Moholy-Nagy László. (1947). *Vision in Motion*. Chicago: Paul Theobald Company.
- Moravánszky Ákos - M. Gyöngy Katalin. (2007). *A tér. Kritikai antológia*. Budapest: Terc Kiadó.
- Pavis, Patrice. (2003). *Előadáselemzés*. Budapest: Balassi Kiadó. Eredeti megjelenés: (1982) *Languages of the Stage: Essays in the Semiology of Theatre*, PAJ Publications
- Pavis, Patrice. (2006). *Színházi szótár*. Budapest: L'Harmattan. Eredeti megjelenés: (1987). *Dictionnaire du Theatre* Messidor/Éditions Sociales.

Sebestény Ferenc: **Kollázs**. Cserna László: Apokrif című filmjének tere (Tér és Mozgás kurzus, 2007.) és egy táncmozdulat a Haláltánc-variációk című előadásból (fotó: Dusa Gábor 2011).